

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A mentálhigiénés szemlélet érvényesülése a jogászok munkájában

Szerző:

Balláné dr. Illés Ivett

2014. december 2.

Gerinczy András gondolatai (Tomcsányi, 1999.) a mentálhigiénés szemléletű jogászokról, a téma folytatására ösztönöztek, így tanulmányom tárgya azoknak a jogi munkaterületeknek az ismertetése, ahol véleményem szerint nagy szükség van a mentálhigiénés szemlélet érvényesülésére.

De mi is az a *mentálhigiéné*? Mindazoknak a folyamatoknak és intézkedéseknek, tevékenységeknek összessége, amelyek az emberi személyiséget és a közösségi kapcsolatot erősebbé, fejlettebbé, magasabb szervezethez teszik. A mentálhigiéné nem csupán a pszichés megbetegedések és magatartászavarok megelőzése, hanem a *lelki egészségvédelem* is. Magában foglalja a politikai cselekvés, a vallásgyakorlás, a szociális gondoskodás, a közművelődés, a gyógyítás, az oktatás a törvénykezési -és joggyakorlat, a tömegtájékoztatás, a természetes és mesterséges csoportok, valamint a közösségek működési területeit. (Buda, 2002. 9. o.)

A mai társadalmunkban mindinkább előtérbe kerül az a kérdés, hogy miként biztosítható a lakosság lelki egészsége, hiszen hazánkban nagyon sok ember mentális egészségproblémával küzd. A családokat legtöbbször az anyagi probléma, valamint a mindennapi stressz taszítja válsághelyzetbe. A megelőzésnek így kimagasló jelentősége lenne. A problémák megoldásában segítségünkre lehetnek családtagjaink, közvetlen környezetük, illetve olyan szakemberek is, akik közvetlenül emberekkel foglalkoznak, így például az orvosok, pedagógusok, jogászok stb. Azok a szakemberek, akik tudatosan (ilyen irányú szakmai tudás birtokában), vagy tudattalanul (belülről fakadóan) alkalmazzák a mentális segítségnyújtás különböző formáit munkájuk során pozitív eredményeket érhetnek el a társadalom lelki egészségének védelme érdekében.

A mentálhigiénés segítő kapcsolat nem egy önálló tudományterület, hanem a mentálhigiénés szemléletű pedagógiai, orvosi, jogász stb. tevékenységnek egy újfajta szemléletben végzett megjelölése. E szakemberek elsőrendű feladata általában nem az, hogy lelki problémák megoldásán fáradozzanak, hanem az, hogy azáltal tegyék munkájukat más minőségűvé, hogy mentálhigiénés szemlélettel tanítanak, gyógyítanak, adnak jogi tanácsokat, és még sorolhatnám.

A mentálhigiénés szakembernek is van tehát önálló foglalkozása. Ezt egészítheti ki a mentálhigiénés többlettudással. Ezeken a munkaterületeken gyakran lehet találkozni súlyos emberi problémákkal, így ez a tudás eszköz is a kezében, amivel hatékonyabban tud segíteni. (Tomcsányi, 1999. 20-75.old.)

Céлом eloszlatni azt az általános felfogást, hogy a jogászok - tanulmányom során bemutatott ügyvédek, bírák, pártfogó felügyelők - merev, érzések nélküli emberek. Hiszen az ügyvédek, pártfogó felügyelők is segítő szakemberek, hiszen hivatásuk lényege a másik ember mellett állás, a másik ember támogatása - olykor nevelése pl.: fiatalok bűnelkövetők esetében -, vagy ügyfele bármilyen más formában történő segítése. A mentálhigiénés szemlélet és módszerek alkalmazása a jogi munkában is lehetőséget ad a felmerült legkülönbözőbb problémák megoldásának segítségére, valamint lelkiileg egészséges személyiségek kifejlesztésére, amelyekre napjainkban nagyon nagy szükség van.

Annak érdekében, hogy hiteles képet tudjak adni a különböző jogi munkaterületeken dolgozók munkájáról, munkájuk során más embereknek nyújtott segítségükről, beszélgetést folytattam az adott jogi munkaterületen dolgozó szakemberekkel, így ügyvéddel, bíróval, pártfogó felügyelővel, utógondozóval egyaránt.

Az ügyvédi tevékenységről

Ahhoz, hogy világosan láthassuk egy mentálhigiénés szemléletű ügyvéd többlet tevékenységeit, ismernünk kell az ügyvédek jogszabályok által meghatározott feladatait is. Az ügyvédekről szóló törvény¹ értelmében az ügyvéd képviseli az ügyfelét, büntetőügyben védelmet lát el, jogi tanácsot ad, szerződést, beadványt, más iratot készít, valamint pénz és értéktárgy letéti kezelését végzi. Az ügyvéd az (1) bekezdésben felsoroltakon kívül elláthatja a következő tevékenységeket is: adótanácsadás, társadalombiztosítási tanácsadás, pénzügyi és egyéb üzletviteli tanácsadás, ingatlanközvetítés, szabadalmi ügyvivői tevékenység stb.

¹ 1998. évi XI. törvény 5. § (1) bekezdés

Mindezekből jól látható, hogy az ügyvédi tevékenység rendkívül szerteágazó. Az ügyvéd az ügyvédi tevékenységének megkezdése előtt arra tesz esküt, hogy ügyvédi hivatását az ügyfele érdekében Magyarország Alaptörvénye és jogszabályai szerint gyakorolja, és az ennek során tudomására jutott titkot megőrzi.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az ügyvéd nem köteles a megbízást elfogadni, és az elfogadott megbízást bármikor, indoklás nélkül felmondhatja.

Az ügyvéd eljárhat a megbízó megbízása alapján, vagy a hatóság kirendelése, illetve a jogi segítségnyújtó szolgálattal jogi segítői tevékenység ellátására kötött szolgáltatási szerződés alapján. Az ügyvéd kirendelés esetén bűnügyi védőként, pártfogó ügyvédként, eseti gondnokként, ügygondnokként jár el.

A pártfogó ügyvéd (azaz a nép ügyvédje) a jogi segítségnyújtásról szóló törvény² értelmében peren kívüli ügyekben tanácsot adhat, illetve okiratot készíthet a *rászorulóknak*, 2008-tól pedig a peres eljárásokban is elláthatja a bíróság előtti jogi képviselést.

Mindezen jogi szolgáltatást a jogi segítői névjegyzékbe felvett jogi segítők nyújtják. A pártfogó ügyvédi tevékenység végzése tehát nem kötelező, a névjegyzékbe történő feliratkozás önkéntes. Tekintettel arra, hogy - az ügyfelek megbízása alapján eljáró ügyvéd ügyvédi munkadíjához képest - meglehetősen alacsony a pártfogó ügyvéd díja, véleményem szerint, (az anyagi motiváció híján is) a pártfogó ügyvédi névjegyzékbe való feliratkozás eleve feltételez bizonyos fokú segíteni akarást a rászorulókon, vagyis az olyan embereken, akik anyagi lehetőség, és jogi ismeret hiányában nem tudnának hatékonyan a törvénytelenység ellen küzdeni.

Az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló szabályzat³ alapelveként rögzíti az ügyfél iránti hűséget. A hivatkozott szabályzat az ügyvéd feladatának tekinti, hogy az ügyvéd hivatásának gyakorlásával segítse elő megbízója jogainak érvényesítését, kötelezettségeinek

² 2003. évi LXXX. törvény (Jst.)

³ 8/1999. (III. 22.) MÜK Szabályzat

teljesítését, továbbá közreműködjön abban, hogy az ellenérdekű felek jogvitáikat megegyezéssel intézzék el. Látható, hogy az ügyvédeknek van egyfajta - jogszabály által előírt - „békítő” kötelessége is, nem szabad, hogy mindenáron a pereskedés legyen a cél. Törekedni kell arra, hogy a felek közötti jogvita a lehető legrövidebb időn belül, a lehető legkisebb (anyagi, lelki stb.) sérelemmel járva rendeződjön.

A fentiekből kiderül tehát, hogy az ügyvédek számára jogszabály is előírja a jogi problémák megoldása melletti, más jellegű segítségnyújtást. De természetesen ezt nem lehet kikényszeríteni. Az az érzés, hogy a jogi probléma megoldása mellett, a krízisben lévő ügyfélen is segíteni szeretnék, mindenkor belülről fakad.

Az ügyvédek, munkájuk során gyakran találkoznak súlyos emberi problémákkal. A közös megegyezés nélküli válástól kezdve, az egész élete munkája során felépített tulajdona valamilyen módú károsodásán át, egészen az ügyfél egész családját tönkretévő bűncselekmény elkövetéséig. A jogi problémák köre kimeríthetetlen. Van, olyan ügyvéd, aki elmegy a jogi problémákkal együtt járó lelki problémák mellette, mondván, hogy a jogszabályok adta kötelességem annyi, hogy megírjam a keresetlevelet, vagy elkészítsem a szerződést stb. De van olyan ügyvéd, aki ügyvédi munkáját teljesebbé teszi a jogi problémák megoldása melletti, más jellegű segítségnyújtással.

Tanulmányom elején már hivatkoztam Gerinczy András munkásságára. Véleménye szerint általánosságban nem beszélhetünk mentálhigiénés szemléletű jogászról, hiszen a jogi pálya túlságosan szerteágazó. A jogi foglalkozású szakemberek - mint a bíró, ügyész, ügyvéd stb. - mindegyike merően más helyzetben, más oldalról kerül kapcsolatba az emberekkel a munkája során, azonban általánosságban elmondható, hogy a jogalkalmazás során az emberi magatartás alapanyagként jelenik meg.

A mentálhigiénés szemlélet alkalmazása a jogi munkában lehetőséget ad arra, hogy az ügyfél által hozott döntések sokkal jobban kövessék a jogot, ezért vagy egyáltalán nem kell jogi ügygel számolni, vagy annak egészen más lesz a minősége, azaz minden oldalról „enyhébb a

lefolyása”, kevésbé terheli az egyént, a családot, az intézményeket. A mentálhigiénés szemlélet érvényesítésének tehát egyrészt megelőző szerepe van, másrészt döntő módon segíti a már kialakult ügyek csillapítását. (Tomcsányi, 1999. 250-251. o.)

Jogászként úgy gondolom, hogy a jogi pályák közül az ügyvédi, valamint a pártfogó felügyelői pálya az, ahol a legközelebbi, legbizalmasabb kapcsolat alakulhat ki az emberekkel. Több ügyvéddel is beszélgettem a témáról. H.A. ügyvéd az alábbi gondolatait osztotta meg velem:

„Ügyvédként magam is gyakran tapasztalom a krízisben lévő emberek segélykéréseit. Természetesen nem arról van szó, hogy az ügyvédi irodában minden nap megrendítő történeteket hall az ember. Adott esetben egyszerű az ügyvéd dolga például egy adásvételi szerződés megírásánál, vagy egy cégalapításnál. De számos olyan eset van, amikor a jogi tanácsadáson kívül teljesen más jelegű tanácsadásra, vagy vizsgálatra, erősítésre is sor kerül. Sok esetben a szokványos és egyébként szakmailag célszerűnek gondolt jogi utak az ügyfél számára járhatatlanok. Például az ügyfél fizikai vagy anyagi ereje, egészsége, lelki ereje, egyéb helyzete nem teszi lehetővé ezek alkalmazását. Az ügyfelet tehát abba a helyzetbe kell hozni, amelyet ügyének paraméterei megkívánnak. Munkám során, igen előfordult olyan segítségnyújtás részemről, ami a legtöbb ember szemében valóban túllépi az ügyvédi kötelesség határait. Volt, hogy kölcsön adtam ügyfelemnek. A konkrét esetben, azért került sor a kölcsönadásra, mert az ügyfélnek nem volt arra sem pénze, hogy elutazzon abba a városba, ahol pszichológiai vizsgálatát végezték volna el egy perbe való felhasználáshoz. Az is előfordult már, hogy a Pest megyében élő ügyfelem anyagi helyzete nem tette lehetővé a budapesti irodába való beutazást, s mivel a tárgyalás közelsége miatt a személyes konzultáció halaszthatatlan volt, én utaztam le hozzá a késő délutáni órákban.”

A jogi problémák megoldása melletti, más jellegű segítségnyújtás egyik leggyakoribb esete a *tanácsadás*. L.K. ügyvédnő elmondta, hogy többször adott már tanácsot munkahelyi kapcsolatban ügyfeleinek, hogy pl.: mit tegyen az ügyfél, ha tudja, hogy elbocsátására készülnek, vagy ha az ügyfélnek nincs munkája, mik az első lépések, hová forduljon stb. De nem ritkák az *életvitelbeli tanácsok*, pl.: ha minden kilátástalannak tűnik is, ne adja fel, járjon társaságba, adja ki a dühét például sportolás útján stb.. Az ügyvédnő elmondta, hogy az empátiára,

segítségnyújtásra nagy szükség van a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartottak és hozzátartozóik részére is.

B.M. ügyvéd a tárgyalásokon való részvételt emelte ki. *„Sok esetben az ügyfél élete múlik azon az egy-két órán, ami a bíróság előtt történik. Természetesen az ügyvédeken is nagy ilyenkor a nyomás, hiszen nagyon sok múlik beadványain, indítványain, vagy védőbeszédén, mégis magabiztosnak, nyugodtnak kell lennie, hiszen ilyenkor támasza igazán ügyfelének, s amennyire csak lehet, át kell „ragasztania” ezt a nyugalmat ügyfelére. Bár legtöbbször az ügyvéd pusztán jelenléte is egyfajta erősítés az ügyfél számára, és nagyon sokat jelenthet a bátorító szemkontaktus, vagy egy mosoly is a tárgyaláson. Az ügyfélben ez azt az érzést kelti, hogy nincs egyedül, élete talán legnagyobb problémája a legjobb kezekben van.”*

Elmondhatjuk tehát, hogy a lelki segítségnyújtás leginkább a konzultáció során tud érvényesülni az ügyvédi munka során. Az *ügyvédi konzultáció, tanácsadás* úgy történik, hogy ügyfél és az ügyvéd beszélgetése során a lehetőségeket felmérve számos gondolati utat jár be, miközben megvizsgálja ezek megvalósulásának esélyeit. Ezzel az ügyvéd segíti az ügyfelet abba a helyzetbe jutni, hogy maga dönthessen a lehető legtöbb ismeret birtokában arról, milyen jogi eszközöket kíván igénybe venni. Itt az ügyvéd tehát valójában nem tanácsot ad, hanem együtt gondolkodik az ügyféllel, miközben pedig ismereteket ad át úgy, hogy az ügyfél képes legyen befogadni azokat. Természetesen az ügyfelekkel való foglalkozásnak ez a leginkább „időrabló” része. A tapasztalat azt mutatja, hogy sajnálatosan erre van a legkevesebb idő, másrészt erre van a legkevesebb pénz is.

Az ügyvédi konzultáció során tehát az ügyfél kifejezésre juttatja érzéseit, problémáit. Az ügyvéd arra törekszik, hogy ezeket az érzelmekkel áthatott közléseket, minél pontosabban felfogja. Az ügyvédi konzultáció problémamegoldó konzultáció, mivel az ügyfél problémáinak megoldására irányul.

Fontos, hogy a konzultáció során engedjük ügyfelünket szabadon beszélni. Azonban vannak olyan esetek, amikor a konzultációk - ha hagyjuk - vég nélküli szóáradattá silányulnak. Ilyenkor szükség van a közbeavatkozásra. Általában olyan esetben van erre szükség, ha az ügyfél elvész az

apró részletekben, vagy teljesen más útra tereli a beszélgetést. A közfelfogás szerint - a pszichoterápiával ellentétben - az ügyvéd nem az ügyfél vélekedéséről, önértékeléséről stb. szeretne tájékozódni, hanem tényekre van szüksége. Véleményem szerint azonban ahhoz, hogy az ügyfelünk számára a lehető legjobb megoldást megtaláljuk, szükséges az ügyféllel való - tényeken túlmutató - mélyebb beszélgetés is.

Tehát abban az esetben, amikor az ügyfél nincs tisztában azzal, hogy problémájával kapcsolatosan mi az, ami fontos, és mi az, ami kevésbé, az ügyvédnek kérdéseket kell feltennie.

A konzultáció során arra kell törekedni, hogy az ügyfél pontosan fogalmazza meg, mik az elvárásai az ügyvédi munkával kapcsolatban. Abban az esetben, ha az ügyfél elvárása végképp nem egyeztethető össze az ügyvéd erkölcsi nézeteivel, még mindig van arra lehetőség, hogy a megbízást nem vállalja el.

Véleményem szerint a nyugodt konzultáció előtt az egyik legfontosabb dolog az, hogy határozzuk meg a konzultáció időkeretét. Mai viszonyaink között (az emberek, és saját elfoglaltságunkat is figyelembe véve) heti egy konzultáció, később ritkábban (ma már gyakoribb a telefonos, e-mailes kapcsolattartás). Sürgős esetekben gyakoribb találkozásokra is sor kerülhet. Célszerű, ha az ügyvéd előre meghatározza a találkozások számát, valamint közösen határoznak afelől, meddig tart a képviseletet. A kapcsolatot ezzel nem feltétlenül szakítják meg véglegesen, nyitva hagyják a szükség szerinti későbbi visszatérés lehetőségét.

Lelki segítségnyújtás a büntetés-végrehajtási intézetben

A fentiekben kifejtésre került, hogy az ügyvéd, munkája során milyen módon tud segíteni krízisben lévő ügyfelén azon kívül, hogy jogi problémája megoldásában közreműködik. Sokat segíthet egy kötetlen beszélgetés, a probléma más irányból való megközelítése, pereskedés helyett az egyezség előmozdítása, új lehetőségek bemutatása, s sokszor még egy mosoly is. Sokat segíthet az ügyvéd tehát már az első konzultáción is, valamint az azt követő ügyvédi munka során, s nem

utolsó sorban a tárgyaláson nyújtott támaszával. Külön szeretném kiemelni azt a területet, ahol még az eddigieknél is nagyobb szükség lehet az ügyvédi - és más jellegű - lelki segítségnyújtásra. Ez a terület pedig a büntetés-végrehajtási intézet.

Amikor valaki büntetés-végrehajtási intézetbe kerül⁴, szükséges a számára, hogy megtanulja az intézet szabályait, kövesse a kialakult normákat. El kell fogadnia, hogy ő egy elítélt, és abban a szerepben kell viszonyulnia a többi elítélthez, börtönőrökhöz. Az életének eddigi jól megszokott rendje teljesen megváltozik, kiépül az új napirendje. A büntetés-végrehajtási intézet egy sajátos szubkultúra, amelynek - a bent eltöltött idő függvényében - kisebb-nagyobb hatása van a személyiségre.

Douglas Hurd, volt angol belügyminiszter híres szlogenjét idézve: „A börtön arra jó, hogy rossz embereket drága pénzen még rosszabbá tegyük”. Tény, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekbe olyan emberek kerülnek, akik nem riadnak vissza az erőszaktól, vagy attól, hogy elvegyék mások vagyonát, kárt tegyenek mások értékeiben, vagy kihasználják más emberek hiszékenységét, gyengeségét és még lehetne folytatni a sort. Ezek az emberek itt kapcsolatba kerülnek egymással, megosztják bűnöző életük során szerzett tapasztalataikat, elért „sikereiket”, vagy éppen végzetes hibáikat, aminek eredményeképpen börtönbe kerültek. Ebből tanulva, szabadulásukat követően - figyelembe véve a visszaesők nagy számát - még profibb bűnözőkké válnak.

A modern társadalmakban a büntetés célja nem a bosszú vagy a megtorlás, hanem a társadalom védelme és annak a megelőzése, hogy a bűnt elkövető személy vagy bárki más bűncselekményt kövessen el. Napjainkban világszerte központi kérdéssé vált, hogy milyen eszközök alkalmasak a bűnözés csökkentésére és melyek tudják mérsékelni a büntető igazságszolgáltatás rendszerére háruló terheket.

Nézzük meg, hogy mi történik akkor, ha becsempésszük a mentálhigiénét a börtönök rideg falai közé? Hiszen mi a mentálhigiéné célja? Minél több ember számára biztosítani az optimális

⁴ Fogház, börtön, vagy fegyház fokozatba

érzelmi fejlődést, fenntartani olyan személyiség szerkezetet, amely alkalmassá teszi az egyént a társadalmi feladatainak elvégzésére, hogy képes legyen harmóniát teremteni környezetével.

Véleményem szerint rendkívül nagy szükség van a lelki segítségnyújtásra egy büntetés végrehajtási intézetben, ahol a szabadságuktól megfosztott elítéltek, szeretteiktől távol, idegenekkel összezárva, szigorú előírások szerint élik napjaikat. Természetesen a börtön hatása minden fogvatartottnál más és más. A két véglet, amikor az egyik elítélt örül annak, hogy minden nap meleg ételt ehet, nem kell az utcán aludnia, és ha szerencséje van, még televíziót is nézhet, ha valamelyik zárkatársa rendelkezik vele. A másik elítélt viszont olyan mértékben nem tudja elviselni a bezártságot, a korlátokat, a szeretteitől való elszakadást, hogy öngyilkosságot követ el. Mivel minden ember más, minden fogvatartott is másképpen éli át ezt a jelentős változást életében.

Hogyan valósul meg a gyakorlatban a lelki segítségnyújtás a büntetés végrehajtási intézetben? Elsősorban különböző programok szervezésével. Vannak olyan intézetek, ahol lehetőség nyílik *kiállítás* szervezésre az elítéltek munkáiból. A szombathelyi Oladi Általános Művelődési Központ "Esély a nyitott világra" című kiállításán a fogvatartottak versei, kerámiái, festményei voltak láthatók. Az alkotások szakkörökön, tanórákon készültek, az intézet dolgozói szerint a fogvatartottak fegyelmezetten, lelkesen dolgoztak az alkotásokon.

Vannak olyan intézetek is, ahol különböző *oktatási programokat* szerveznek, amelyben az elítéltek befejezhetik az általános iskolát, vagy akár szakmát is tanulhatnak. Arra is van lehetőség, hogy a fogvatartottak OKJ-s képzéseken vegyenek részt. A képzések célja nemcsak a hasznos időtöltés, hanem az is, hogy a fogvatartottak szabadulásuk után könnyebben találjanak maguknak munkát, vissza tudjanak illeszkedni a társadalomba.

Egyes intézetekben működnek *szakkörök* is, például sakk, informatika, sport, festő, kerámia, zenei szakkörök.

Egyes intézetekben arra is van lehetőség, hogy a fogvatartottak *karácsonykor megajándékozzák szeretteiket*. Van, ahol az intézet még betlehemes műsorról is gondoskodott a családoknak.

Az érintés jelentősége talán a börtönökben a legkiemelkedőbb. Felismerve gyógyító hatását, egyre több intézetben szerveznek például *állatsimogatást* a fogvatartottak számára.

A fogvatartottak lelki egészségét hivatott előmozdítani az *imaszoba*, egyes intézetekben a *konditerem*, vagy az úgynevezett *élővilág-szoba* is. A szobában olyan kisállatok laknak (halak, deguk stb.), amelyekről a fogvatartottaknak kell gondoskodniuk, ezáltal megtanul felelősséget vállalni.

A fogvatartottak lelki gondozásában fontos szerepet tölthet be a *börtönlelkész* is.

A börtönlelkész feladata ugyanis az elítéltek morális tartásának újraépítése, egy valóban igazi emberkép kialakítása, formálása. Egyházi szertartásokat végeznek, bibliaórákat tartanak. Fontos feladatuk van tehát az agresszió oldásában, megelőzésében. A börtönlelkész feladatai közzé sorolhatjuk a büntetésüket töltők hozzátartozóival való törődést, foglalkozást is. Gondolva ekkor a látogatófogadásra, mikor a lelkész személyesen találkozhat az elítélt hozzátartozóival, családtagjaikkal, vallással kapcsolatos tanácsokkal láthatja el őket.⁵

Számos *civil szervezet* is létezik, amelyek segítő tevékenységet fejtenek ki a büntetés-végrehajtási intézetekben. Ilyen szervezet például a Váltó-sáv Alapítvány, amelynek tevékenysége a büntetés-végrehajtási intézetekben előzetes letartóztatásban lévő vagy ítéletüket töltő, valamint szabadlábon lévő, vagy szabadult, kriminál életvezetésű fiatalok és fiatal felnőttek megkeresése, gondozása, képzése, mentálhigiénés ellátása, reszocializációja, a társadalomba való beilleszkedése esélyek növelése.⁶

⁵ Dr. Estók József: A börtönpasztoráció és a börtönlelkészi szolgálat helyzete.
On-line: www.c3.hu/~eotvosbv/dokumentumok/estokcikk.rtf

⁶ Börtönügyi Szemle, 2002. decembere, Mészáros Mercédesz: Segítő találkozások büntetés-végrehajtási intézetekben.

Szerettem volna látni egy fogvatartott szemével, és úgy érezni, ahogyan ő érez, így beszélgetést folytattam egy olyan jelenleg szabadlábon lévő elítélttel (továbbiakban: Z.), aki az elmúlt három év alatt több büntetés-végrehajtási intézetben is töltötte büntetését. Véleményem szerint a leghatékonyabban úgy tudunk segíteni a krízisben lévő fogvatartottakon, vagy úgy tudjuk megelőzni viszonylagos lelki egyensúlyuk megingását, ha őket kérdezzük meg, hogy mire van szükségük.

Szerettem volna megtudni Z.-től, hogy mi az ő tapasztalata a börtönben lévő programokról, esetleg mi az ő javaslata, mivel lehetne még jobban segíteni a fogvatartottak lelki állapotán. *„A börtönben mindenféle szakkörre, Istentiszteletre fel lehet iratkozni, igénybe lehet venni. Ez mindenhol elég gördülékeny. Az, hogy ezek lelki gyógyulást mennyire eredményeznek, az egy másik kérdés, de szerintem nagyrészt csak időtöltésnek használják az emberek. Amiből több lehetne, az a közismert emberek meghívása, erre nagy bent az igény, ezekről az eseményekről mindig többet beszélnek.”*

Z. véleménye és tapasztalata szerint sokkal több sportolási lehetőséget kellene biztosítani a fogvatartottak részére. *„Ha belegondolunk, napi egy óra séta engedélyezett, ami nagyon kevés, főleg ha a fogvatartott előzetes, vagy fegyház fokozatban van, hiszen ebben a fokozatban a nap további részét a zárkában kényszerül eltölteni. Börtön fokozatban valamivel nagyobb a mozgástér, hiszen átmehetnek a nap adott részeiben más fogvatartottak zárkáiba, vagy sétálhatnak a folyosón. Hetente legalább egy alkalommal biztosítani kellene a fogvatartottaknak sportolási lehetőséget, így focit vagy kosárlabdát, mivel ezek ott a népszerűek, s ezeket az intézmények tudják is biztosítani.”*

Z. úgy gondolja, hogy a sportolási lehetőség engedélyezését lehetne kötni a fogvatartott viselkedéséhez is, ezzel is ösztökélve őket a jó magaviseletre. Például ha egy fogvatartott fegyelmit kap, akkor az a sportolási lehetőségtől is legyen eltiltva meghatározott ideig.

A beszélgetés során kiderült, hogy a sportoláson kívül a kapcsolattartás erősítésével lehetne a fogvatartottak lelki állapotán javítani. Általában egy intézményben havonta egy

alkalommal, átlagosan 1 óra időtartamban lehet a hozzátartozókkal találkozni, ami nagyon kevés. Külföldön a hozzátartozók hetente találkozhatnak szeretteikkel. A hozzátartozók hiánya sokszor lehangoltságot, mogorvaságot eredményez, ami könnyen átváltozhat agresszióvá. *„A beszélőt mindenki nagyon várja bent, ez ott ünnepszámba megy, mindenki készül, tele van várakozással. Lelkileg ez adja a legtöbbet. Sokat segítene, ha a fogvatartottak legalább havi két alkalommal, minimum másfél órára találkozhatnának szeretteikkel. Ezen felül, ami még nincs szabályozva Magyarországon, de időszerű lenne, az a felügyelet nélküli családi látogató helyiségek használata. Itt a fogvatartott (aki arra érdemes) ebben a helyiségben fogadhatja hozzátartozóját (feleségét, élettársát stb.) s 24, vagy 48 órát is eltölthet vele akár ellenőrzés nélkül. A kapcsolatok jó részét lehetne megmenteni, életben tartani ezzel a lépéssel.”*

Z. véleménye szerint, nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a munkába állás lehetőségeinek tágítására is, valamint lehetőséget kellene teremteni az idegen nyelv és felsőfokú oktatásra.

Szerettem volna megtudni azt is, hogy Z.-nek konkrétan ki nyújtotta a legtöbb segítséget fogva tartásának ideje alatt. *„Bent a legtöbb segítséget, személy szerint én a nevelőtől és a családtól (konkrétan nővéremtől) kaptam. Észrevételem szerint azonban a nevelők, egyes helyzetekben jobban is odafigyelhetnének a "csoportjukra". Például, szerintem az az előzetesen fogvatartott vagy elítélt, akihez nem járnak beszélőre, vagy nem tartja vele senki a kapcsolatot, nagyobb figyelmet igényel, mivel a bentiekén kívül senkivel nem tudja megbeszélni a problémáit, gondjait. Megoldásnak tartanám, ha ezeknek az embereknek a nevelő tartana egyesével havi szinten egy fél, vagy egy órás elbeszélgetést. Köztudott, hogy a lelki, vagy egyéb eredetű problémák megoldására a börtönlelkész, vagy a pszichológus segítsége is igénybe vehető, de a nevelőt bent mindenki közelebb érzi magához, mint a börtönlelkészt vagy pszichológust.”*

Beszélgetésünk során szóba került a fogvatartottak jövőképe is. Jobb esetben a fogvatartott néhány hónap múlva szabadul, de sok esetben hosszú évek múlnak el a börtön falai között. Véleményem szerint, minden elítéltnak van elgondolása szabadulását követő életének folytatásáról. Mind Z., mind pedig a - későbbiekben ismertetett - utógondozóval folytatott beszélgetésem megerősített ebben a feltevésemben. *„Mint már említettem, nagyobb hangsúlyt*

kellene fektetni az oktatásra, szakmunkás képzésre. Új dolgokat kellene tanítani a fogvatartottaknak, hogy tudjanak majd valamihez kezdeni ha kikerülnek, mert nagy százalékuk nem sok mindenhez ért. A baj nem azzal van, hogy nincs jövőkép, mert az mindenkinek van. A baj a jövőkép minőségével van. Nem mindegy ugyanis, hogy bent egy újabb bűncselekmény elkövetését tervezik újdonsült "kollégáikkal", vagy igyekeznek egy élhető jövőképet megalkotni, s megfelelő képzés mellett erre felkészülni."

Végül az ügyvéd-fogvatartott kapcsolatáról kérdeztem Z.-t. Mi az ő meglátása, tapasztalata az ügyvédek segítségnyújtásáról, mit jelent ez a fogvatartottaknak. *„Az ügyvéd minden fogvatartott számára kapaszkodót, reményt jelent. Jelentősége az ítélet megszületéséig mindenképpen nagyon fontos. A tapasztalatom az, hogy bent a kirendelt védőkben nagyon kevesen hisznek, s gyakran még a fogadott ügyvédre is ráteszik a pénzéhes jelzót, meg hogy nem csinál semmit. De megjegyezném, hogy sokan földtől elrugaszkodottan, csodákat várnak védőiktől. Az én saját tapasztalom az, hogy egy lelkiismeretes ügyvéd, aki nemcsak jó szakember, de ember is, tényleg azon van, hogy segítsen - nemcsak a jogi probléma megoldásában, hanem például üzenet átadásban a családnak, áthelyezésben, vagy bármiben, ami a benti időt elviselhetőbbé teszi - tehet csodát."*

Összefoglalva a fentieket úgy gondolom, hogy a fogvatartottaknak viszonylag sok irányból érkezik segítség, legalább is elméletben. Azt a kérdést, hogy a benti programok, a család, az ügyvéd stb. a gyakorlatban, ténylegesen mennyire nyújtanak támaszt a fogvatartottaknak, csak mélyebb kutatás eredményével, velük folytatott beszélgetéssel, kérdőívvel lehetne megválaszolni. Tény, hogy minden ember más, így máshogy is viszonyulnak a segítséghez is, vannak, akik szándékosan nem fogják meg a feléjük nyúló segítő kezét. Ezt el kell fogadnunk. Vannak azonban, akik változnának, de nem tudják hogyan. Ekkor van szükség a szakemberekre, vagy olyan emberekre (pl.: önkéntesek), akik segíteni szeretnének, irányt mutatni, rálátást adni egy tiszta jövőre.

Carl Rogers gondolatait idézve: *„Ha el tudok fogadni egy másik embert, ami azt jelenti, hogy elfogadom érzéseit, viselkedéseit, meggyőződését, ami mind személyiségének valós és eleven része, akkor segítek neki abban, hogy személylgyé váljon. Ha képes vagyok érzékenyen fordulni*

érzéseik felé, el tudom őket fogadni, mint öntörvényű egyéneket, akkor rájövök, hogy mind hajlamosak bizonyos irányba fordulni. S hogy melyik irány az, amelyik felé fordulnak? A legközkeletűbb kifejezések, amelyekkel ezt az irányt érzékeltetni tudom, azt hiszem olyanok, mint pozitív, konstruktív, növekedés, önmegvalósítás, az érés, a szocializáció irányában. Egyre inkább azt érzem, hogy minél jobban megértenek és elfogadnak egy embert, annál valószínűbb, hogy elhagyja a hibás magatartási sémákat, amelyekkel az élet felé ment, és annál inkább fordul az előremutató irányba. Nem szeretném, ha ebben a kérdésben félreértenének. Nincsenek naív elképzeléseim az emberi természetről. Nagyon jól tudom, hogy az emberek hihetetlenül kegyetlen, borzalmas, destruktív, éretlen, regresszív, antiszociális, bántó magatartásra képesek, védekezésből és belső félelemből. Ugyanakkor tapasztalataim legelevenebb és legvidámabb élményei közé tartoznak azok, amikor ilyen egyénekkel kerülök kapcsolatba, és közben felfedezem az erőteljes pozitív viszonyulási hajlandóságot, ami az ő, és mindannyiunk legmélyebb rétegeiben él.” (Tringer, 2005. 12-13. old.)

A pártfogó felügyelők és a lelki segítségnyújtás

Ha mentálhigiénés szemléletű jogászról, szakemberekről beszélünk, elengedhetetlen, hogy megemlítsük a pártfogó felügyelőket. A pártfogó felügyelők olyan fiatalok, illetve felnőttek, akik krízisben lévő emberekkel foglalkoznak nap, mint nap, akik valamilyen bűncselekményt követtek el. A pártfogó felügyelők tevékenységének célja, hogy emelkedjen a büntetőjogi jogkövetkezmények végrehajtásának hatékonysága, csökkenjen a bűnismétlés veszélye és fokozódjon az elkövető társadalmi reintegrációjának esélye.

A pártfogó felügyelők igazságügyi alkalmazottak. Pártfogó felügyelőnek egyetemi szintű jogász, okleveles közigazgatási szakértő, pszichológus, szociálpolitikus, szociológus vagy teológus; egyetemi vagy főiskolai szintű pedagógus, vagy szociális munkás; főiskolai szintű gyógypedagógus, igazgatásszervező vagy szociálpedagógus; felsőfokú képesítéssel és szakirányú továbbképzési szakon szerzett - így különösen addiktológiai konzulens, gyermek- és ifjúságvédelmi tanácsadó, mentálhigiénés - szakképesítéssel rendelkező személy nevezhető ki.⁷

⁷ 1997. évi LXVIII. törvény 13. § (2) bekezdés

A pártfogó felügyelők több ügycsoportban látnak el feladatot, így többek között környezettanulmányt, valamint pártfogó felügyelői véleményt készítenek, közreműködnek a közérdekű munka gyakorlati végrehajtásában, mediátorként részt vesznek közvetítői eljárásban, részt vesznek a pártfogó felügyelet, mint szankció végrehajtásában, valamint az utógondozásban is. Mint látható, a pártfogó felügyelő tevékenysége nagyon sokrétű, átfogja az egész büntetőeljárást.⁸

A pártfogó felügyelők munkájának egyik legfőbb szakmai kérdése, hogy a tevékenységük során hogyan lehet meghatározni, és hogyan lehet egyensúlyal alkalmazni az *ellenőrző* (kontroll) és a *segítő* (támogató) funkciókat. A pártfogó felügyelő kontroll funkciójának egyik lényege az elkövető szembesítése az általa okozott sérelemmel, és azon kockázati elemek feltárása, amelyek kiküszöbölése csökkentheti az újabb bűnelkövetés esélyét. E feladatok teljesítése nem lehet sikeres a gyakorlatban, ha a kontroll elemek nincsenek kellő arányban a támogató funkcióval. A pártfogónak nem elsődleges feladata a pártfogolt életében jelentkező összes szociális probléma megoldása, de amennyiben az a bűncselekmény elkövetéséhez hozzájárult vagy bűnismétléshez vezethet, akkor törekednie kell a kompetencia határain belül történő kezelésükre.⁹

Véleményem szerint a pártfogó felügyelők munkájában a *külön magatartási szabályok* előírása, valamint az *utógondozás* során van a legnagyobb jelentősége és megvalósulási lehetősége a lelki segítségnyújtásnak.

A pártfogó felügyelet sajátossága a magatartási szabályok előírása. A magatartási szabályok egy része jogszabályban meghatározott, általános magatartási szabály például, hogy a pártfogolt képessége szerint dolgozzék, vagy tanuljon és törvénytisztelő életmódot folytasson. Lehetőség van arra is, hogy az ügyész, illetve a bíróság az ügy és a terhelt körülményeihez igazodva, a pártfogó felügyelő által jogkövetkezmények terhe mellett számon kérhető *külön magatartási szabályt* írjon elő, ami a pártfogó felügyeletet különösen egyéniesített szankcióvá teszi. A pártfogó felügyelő a pártfogolási tervben meghatározott időközönként - általában havi rendszerességgel -

⁸ Nyomozati szakaszban környezettanulmányt készít, vádemelés elhalasztása esetén, vagy ha az ügyész szükségesnek látja, pártfogó felügyelői véleményt. Bírósági szakaszban szintén pártfogó felügyelői véleményt, ha a bíróság szükségesnek tartja. Végrehajtási szakaszban feladata a terhelttel való kapcsolattartás, általános és különös magatartási szabályok ellenőrzése és a segítő feladatok.

⁹ On-line: <http://www.kih.gov.hu/alaptev/partfogo/tevekenysege/pf> 2010. 10.24. 9:42

találkozik a terhelttel, meghallgatja az életkörülményeiben, életvitelében bekövetkezett változásokról, ellenőrzi a magatartási szabályok betartását, szükség esetén tanácsot vagy segítséget nyújt a munkahelykeresésben, életvezetési, egészségügyi, szociális illetve bármely, a társadalmi integrációhoz kapcsolódó probléma esetén.

Beszélgetést folytattam egy - a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálatán dolgozó - pártfogó felügyelővel és megkérdeztem, hogy a gyakorlatban milyen kapcsolat alakul ki a pártfogó felügyelők és pártfogoltjaik között: *„Változó, mivel van, aki bizalmasabb, szívesen beszél magáról, de van, aki bejön, válaszol a feltett kérdésekre, tehát letudja a kötelező jelentkezést. Az alapvető udvariasság azért általában megvan. Természetesen nem az a cél, hogy barátság alakuljon ki, de jobban együttműködnek, ha egy viszonylag jó kapcsolat alakult ki a megfelelő szigor mellett. Nagyon sokrétű a pártfogói munka, mert van, hogy a szülő is igényel egy intenzívebb kapcsolattartást, néha az ő problémájukban is segítünk. Minden pártfogoltnál változó az, hogy a pártfogó felügyelő a kontroll, vagy a segítő funkciót alkalmazza-e jobban. Van olyan fiatal, akinél fokozottabb támogatás szükséges, pl. gyakrabban kell utána járni iskolába, hogy minden rendben van e körülötte, segíteni hivatalos iratokat kitölteni, stb. De van olyan, aki egyáltalán nem igényli mindezt, ott csak a kontroll funkció fog érvényesülni, mert jó családból származik, rendesen jár iskolába, rendesen jelentkezik, jók a jegyei stb.”*

Véleményem szerint a pártfogó felügyelőnek egy olyan légkört kell kialakítania a találkozások alkalmával, hogy a fiatal megnyíljon, ne tehernek érezze, hogy meg kell jelennie, és megértse, hogy az ő érdeke az, hogy együttműködjön és betartsa az előírt magatartási szabályokat. Vagyis, fogadja el a felé nyúló segítő kezét.

Fontos szerepük van a pártfogó felügyelőknek a mediáció során is. A mediáció azon az elméleten alapszik, hogy a bűncselekmény elkövetésekor az érintettek között konfliktus jön létre, amit a büntetőeljárás nem tud, és nem is kíván feloldani. Ezt a konfliktust helyezi középpontba az egyezség, amelynek elsimítását közvetlenül az érintettek végzik el találkozásukkal, és saját ügyük eldöntésével, aminek során az ügy fölött rendelkező bíró helyett egy megoldást támogató mediátor

jár el a felek érdekében. (Fontos tisztázni, hogy a mediáció nem egyedül a büntetőeljárás eszköze. Hasonló funkciókat tölt be a polgári jogban is.)

A mediáció során alapszabály, hogy a mediátor mindvégig semleges maradjon. Egyes szakemberek szerint ez lehetetlen, Életkori, nemi, faji szempontból még a legegyszerűbb szinten is léteznek előítéletek. Mindazonáltal a pártatlanság egy fontos eszménykép, amelyre törekedni kell. Fontos, hogy minden fél úgy érezze, hogy tisztességes eljárást biztosítottak számára.

Kíváncsi voltam, hogy a gyakorlatban hogyan valósul meg a mediátor pártatlansága, így beszélgetést folytattam egy - B-A-Z megyei Igazságügyi Hivatalban dolgozó - mediátorral, aki elmondta, hogy *„sok mediátort megérint az ügy. Akaratlanul is próbál igazságot tenni a felek között, bár ennek legkisebb jelét sem mutathatja. Ha arra koncentrál egy eljárásban, ami a mediátor feladata, akkor kellő önuralommal és szakmai hozzáértéssel pártatlan tud maradni. Sokat segít az a hozzáállás, hogy tudatosítjuk magunkban, hogy ez nem az én problémám, én csak segítek a feleknek feltárni, és megoldást keresni. Saját tapasztalatom az, hogy megpróbálom érzelmileg távol tartani magamtól az ügyet, ezért is van az, hogy nem tanulmányozom át az aktát részletesen, még akkor sem, ha a nyomozati anyagot mellékelik. Így nyílik arra mód, hogy a felektől tudja meg, hogy mi történt is miért. A mediátor akkor tud pártatlan maradni, ha fegyelmezetten a feladatára koncentrál és őszintén fel akarja tárni a felek között feszülő problémát. Egy ügyfél sem érezheti azt, hogy valamelyik ügyfél szimpatikusabb, mint a másik. Ez komoly módszertani hiba lenne. Töreksem arra, hogy elérjem a feleknél azt, hogy értsék meg egymás motívumait és gondoljanak bele egymás helyzetébe. Ez közelebb viszi őket a megoldáshoz.”*

A pártfogó felügyelő szerepe a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői esetében is jelentős. Az *utógondozás* célja, hogy a szabadságvesztésből szabadulónak, illetve a javítóintézeti nevelésből elbocsátottnak a társadalom védelme érdekében, az ismételt bűnelkövetés megelőzése céljából segítséget nyújtson a reintegrációhoz és az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez. A szabadulás előkészítése céljából a büntetés-végrehajtási intézetből való szabadulás várható időpontja előtt legalább hat hónappal, a javítóintézetből való ideiglenes

elbocsátás várható időpontja előtt legalább két hónappal megtörténik a pártfogó felügyelői beavatkozás. A segítségnyújtás a szabadulás után is folytatódhat, ha azt a volt elítélt a szabadulás után kéri. A pártfogó többek között segít a lakhatási kérdések megoldásában, a munkahelykeresésben, iratok beszerzésében, letelepedésben és egyéb hivatalos ügyek elintézésében. A pártfogó az utógondozottat a szolgálattal együttműködő egyházi, karitatív vagy egyéb szervezetekhez irányíthatja, indokolt esetben, kis összegű segélyben részesítheti. Az utógondozás egyszerre szolgál szociális és bűnmegelőzési célokat is, mivel a visszaesés egyik fő oka a fenti viszonyok rendezetlensége és a kilátástalanság érzése, amelyen a pártfogó az utógondozott közreműködése mellett változtatni képes. Az utógondozás másik, fontos területe a terhelt családjának felkészítése az elítélt visszafogadására.¹⁰

Tekintettel arra, hogy álláspontom szerint az utógondozás jogintézményének kiemelkedő jelentősége van a szabadulók lelki segítségnyújtásában is, beszélgetést folytattam a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat egyik utógondozójával. Mivel az utógondozást nem kötelező igénybe venniük a fogvatartottaknak, szerettem volna tudni, hogy az életben mennyire élnek ezzel a lehetőséggel az elítéltek, s hogy a gyakorlatban miben tudnak segíteni az utógondozók, mennyire eredményes ez a jogintézmény.

„Amikor az utógondozó bemegy a börtönbe, vagy csoportos tájékoztatót tart az utógondozás nyújtotta lehetőségekről az összes 6 hónap múlva szabaduló embernek, vagy egyenként beszél az elítéltekkel. Az utógondozás célja a társadalomba való integráció segítése. Arra az időpillanatra készíti fel az elítéltet ezalatt a 6 hónap alatt, hogy amikor kilép a börtön kapuján, legyen valamilyen terve, ami alapján folytatja az életét. Legyen munkahelye, tudja folytatni a tanulmányait, meg legyen oldva a lakhatása, vagy elkerülje azokat a „barátokat”, akik vissza fogják rántani a bűnözés világába. Az utógondozói munkához elengedhetetlen a mentálhigiénés szemlélet, a nagyfokú empátia és az átlagon felüli segíteni akarás érzése.

¹⁰ On-line: http://www.kih.gov.hu/alaptev/partfogo/tevekenyseg/ug_10.03.22 6.03perc

Személy szerint én, amikor bemegyek a börtönbe, először is megkérdezem a nevelőket, hogy van-e valaki, aki nemrég került be, vagy van-e valakivel valami gond, látják-e valakin, hogy be van fordulva. Ha igen, őket külön kikértem a szintről, hogy beszéljek velük. (Hiába nem hat hónap múlva szabadul) A börtönben egy elítélt bármitől be tud fordulni, pl.: kap egy olyan ítéletet, hogy többet kell ülnie, vagy a barátnő küld neki egy levelet, amiben szakít vele, vagy otthon van valami gond, pl. beteg az anyja. Ha valaki befordul, és nincs akihez fordulhatna, könnyen lehet, hogy falcolni fog. Két fajta öngyilkossági kísérletet van, az egyik a „cry for help”, amikor valaki „csak” segítséget kér, pl. a villájával, fogkeféjével elkezd vágdosni a kezét, vagy a cigit elkezd oltani a kezébe. Ebbe nem lehet belehalni. Fájdalmat okoz magának, hogy a lelke ne fájjon annyira. A másik, amibe bele is lehet halni, pl.: előfordulnak akasztások. Habár van az intézményeknek pszichológusa, de kb. száz emberre jut egy, aki általában tesztes vizsgálatokat végez. Terápiára nincs idő és a pszichológusnak nincs is bent terápiás végzettsége, hiszen egy pszichoterapeutának általában magánpraxisa van, és nagyon költséges. A tapasztalatom az, hogy az utógondozó nagyon sokat tud segíteni az elítélteknek csak azzal is, ha részán egy kis időt a beszélgetésre, vagy csak meghallgatja a sérelmeket.

Az a tapasztalatom, hogy minden emberben, minden elítéltben van egy olyan vágy, hogy be akar illeszkedni a társadalomba, csak aztán jönnek a kudarcok, így nem a helyes irány felé halad tovább. Minden szabadulónak van egy fajta koncepciója, terve a jövőről, amit az utógondozó meghallgat és próbál segíteni, ha lát benne racionális dolgot. Ha pl. azt mondja, hogy szeretne kimenni Ausztriába aranyat keresni, akkor az utógondozó felvilágosítja, hogy ha feltételesen szabadult, nem hagyhatja el az országot. Tájékoztatja, hogy mennyibe kerül a repülőjegy, felteszi a kérdést, hogy honnan szerez rá pénzt, kint miből fog élni, hogyan érteti majd meg magát, ha csak magyarul tud stb. Segíteni kell a fogvatartottaknak egy racionális terv elkészítésében, hogy a lehető legkevesebb kudarc érje őket ha kikerülnek az életbe. Azt tudom tanácsolni az elítéltnak, hogy hol keressen munkát, regisztrálja magát a munkaügyi központba, el tudom mondani, hogy a munkaügyi regisztrációhoz milyen dokumentumok kellene, ezeket a dokumentumokat hol lehet beszerezni, ha indulnak tanfolyamok, be tudok vinni neki tanfolyamlistát stb.

A tapasztalatom az, hogy az elítéltek nagyon hálásak segítségnyújtásért, az utógondozás nagyon eredményes tud lenni, de még eredményesebb lehetne, ha több eszköz állna rendelkezésre, például követhetnék a Holland modellt. A hollandok felismerték, hogy az elítéltek nagyon pontos napirend és életritmus szerint élik az életüket. Szabadulásukat követően azonban megszűnik ez a rendszer. Nem kell időre felkelni reggel, nincs, aki eléjük rakja az enivalót, nincsenek ellenőrzések stb. A fogvatartás ideje alatt mindig megmondták nekik, hogy mit kell csinálniuk, amikor azonban letöltik büntetésüket, megszűnik ez a rendszer, el kell kezdeni önálló döntéseket hozni. Túl nagy az átmenet. Még egy egészséges személyiségnek is - aki átvészeli a börtönéveket komolyabb mentális sérülés nélkül - nagyon nehéz átállni. Ezért Hollandiában a büntetésüket letöltők egy utógondozói házba kerülnek. Az utógondozói ház nem abban a közegben van, ami őt kriminalizálta. Lakhatása meg van oldva, szociális kapcsolatait a régi bűnelkövető társakkal nem tudja felvenni, ill. megvan egy napirend, ami nem annyira szigorú, mint a börtönben volt, mert vannak bizonyos szabad időszakok, de például nem lehet alkoholos állapotba bemenni, megvan határozva, hogy mikor kell beérnie, mikor kell felkelni, tehát van egy rendszer, amit neki be kell tartania. Ezt követően dolgoznia kell. Hollandiában, az utógondozó házakban jellemzően biciklikékpár javító munkát végeznek, mivel a hollandok sokat járnak biciklivel, amik idővel elromlanak. Így elviszik a volt elítélthez, aki megjavítja, tehát hasznos tagja lesz a társadalomnak, az elítélt úgy gondolja, hogy van értelme az életének, hiszen kap pozitív jelzéseket a társadalomtól. Ezen kívül vannak önkéntesek az utógondozói házban, akik bejárnak, és barátkoznak velük. Tehát kialakul körülöttük egy szociális háló.

A következő lépés, hogy még mindig az utógondozói házban lakik, de már nem a kérekpárjavítóban dolgozik, hanem még védett munkahelyen, de már ki kell mennie, ott már lehetnek olyan munkatársai, akik nem elítéltek, már kezd visszailleszkedni a társadalomba.

Következő lépés, hogy olyan munkahelyre megy el dolgozni, ami már nem védett munkahely, megjelenik a kinti szabad munkaerőpiacon. A szociális munkások itt is segítenek, pl.: önéletrajzot írni, felkészítik az interjúkra stb. Ezt követően kerül sor egy hosszú távú albérlet fizetésre, vagy lakásvásárlásra. A hollandok felismerték, hogy miért esne valaki vissza, amikor kap

egy új szociális környezetet, van munkája, ahol megbecsülik, ahol jól érzi magát, és van egy lakása. Miért követne el valaki ezek után bűncselekményt?

Álláspontom szerint hazánkban anyagi okai vannak ezen kitűnő modell meg nem valósíthatóságának, valamint akarathány, hiszen amíg a bűnelkövetőket megoldhatatlan problémának tekintjük, nem is várhatjuk az elkövetők még eredményesebb társadalomba való reintegrációját. Véleményem szerint a jövő büntetés végrehajtásának úgy kellene kinéznie, hogy minden egyes egyénnél meg kellene vizsgálni, hogy milyen tényezők kriminalizálták őt, s azokra a tényezőkre reagálni nagyon konkrét, nagyon célzott programokkal, hogy azokat a tényezőket a kockázati szint alá lehessen csökkenteni. A pártfogó felügyeletnek a külön magatartási szabályai szerencsére ezen egyéniesítés felé tartanak.

Mentálhigiéné a bíróságon

Panasznap

Térjünk át a bíróságok területére, hiszen a bírók minden nap találkoznak krízisben lévő emberekkel, minden nap emberek sorsa felett döntenek, így kihagyhatatlan, hogy megvizsgáljuk, milyen szerepe van a mentálhigiénének a bírói tevékenység során.

Érdemes a panasznap ismertetésével kezdeni, amit - az esetek döntő többségében - bírósági fogalmazók tartanak. A panasznap nem más, mint a jogban járatlanok részére szakszerű jogászai segítség nyújtása, díjmentesen. A Pp. 94. §-a a bíróságok feladatává teszi, hogy az ügyvéd által nem képviselt fél szóban előadott keresetét egyéb kérelmét jegyzőkönyvbe kell foglalni. A felet a szükséges útbaigazítással is el kell látni. A bíróság elnöke által kijelölt bírósági dolgozók (bírák, titkárok, fogalmazók) e munkát panasznapon végzik.

Ahhoz, hogy hiteles képet tudjak adni a panasznap intézményéről, valamint arról, hogy a bíróságon dolgozóknál is milyen fontos az empatiszus készség, elengedhetetlennek tartottam, hogy megkérdezzek egy fogalmazót, így beszélgetést folytattam K. J.-vel, a Miskolci Járásbíróság

fogalmazójával. Először arra kértem, hogy pár mondatban mutassa be nekem, hogy hogyan is zajlik le egy panasznap a gyakorlatban.

„A gyakorlatban úgy néz ki, hogy mi - fogalmazók - ülünk benn egy teremben. A biztonsági őrök osztanak az ügyfeleknek sorszámot, és amikor bejön egy ügyfél, hellyel kínálok, elkérem a sorszámát, és megkérdezem, hogy miben segíthetek. Ő elmondja a problémáját, bemutatja a szükséges iratokat, ha van (pl. munkaügyi panasznál munkaszerződés, felmondás stb.), ezek után felvilágosítást adok. A panasznap ügyműködés az eljárást megindító, vagy folyamatban lévő eljárásban előterjesztendő bejelentések és kérelmek jegyzőkönyvbe foglalására szolgál, tehát nem nyilvánítok jogi véleményt. Ha az ügyfél például pert akar indítani, akkor elmondom, hogy mennyi az illetéke, milyen mellékletek szükségesek hozzá stb. Ezek után felveszem a kérelmet jegyzőkönyv formájában. Ha készen van, kinyomtatom, és kérem, hogy olvassa el, nézze át, van-e még valami, amit szeretne, hogy beleírjak, helyesek-e az adatok stb. Ha nem, akkor aláíratom vele, ráragasztatom az illetéket, ha van, és elköszönünk. Egy ügyfél ügyműködése (a jogi probléma ügyfél általi előadása, kérdésfeltevések, valamint a tényállás és a kérelem jegyzőkönyvbe foglalása) jellemzően - az ügy tárgyától és a jogi probléma bonyolultságától függően - 20-30 percet vesz igénybe.”

Szerettem volna tudni, hogy a gyakorlatban kik veszik igénybe legtöbbször a panasznap intézményét, valamint, hogy ez a szolgáltatás igényli-e a fogalmazók „beleérzését” az ügyfelek helyzetébe.

„A panasznap elsődleges célja az, hogy olyan emberek is jogi segítséghez jussanak, akinek anyagi viszonyai nem engedik meg, hogy ügyvédet fizessenek, így ezt a szolgáltatást elsősorban szegények veszik igénybe. Ritkán jönnek olyanok, akik pl. főiskolát végeztek, de nekik a problémáik is összetettebbek. Nagyon sokan veszik igénybe, egy nap 130-140 ember is jön. A beszélgetést nekünk kell irányítani, így először hagyom, hogy összefüggően elmondja, mi a panasz, aztán érdemes kérdésekkel mederben tartani a beszélgetést, hiszen sokan várnak még kint, és az ügyfelek túlnyomó része nem tudja, hogy mi a lényeges tény, amit közölnie kellene.

Nagyon fontos az empátia, és a türelem ezen munka során. Nagyon sokféle ember megfordul, mindenkivel meg kell találni a megfelelő hangnemet ahhoz, hogy segíteni tudjunk, még akkor is, ha az ügyfél tiszteletlen, vagy ő maga nem segítőkész. Előfordul, hogy az ügyfél süket, vagy beszédhibás, vagy bármilyen más fogyatékoságban szenved, akkor is meg kell találni a módját, hogy kommunikálni tudjunk, kölcsönösen megértsük egymást.

Békéltetés a tárgyaláson

Vannak olyan eljárások, amelyek során törvény írja elő a bírák számára, hogy meg kell kísérelniük a felek kibékítését. Ha a békítés eredménnyel jár, az eljárás megszűnik. Ilyen eljárás például a bontóperes eljárás és a magánvádas eljárás.

A bontóperes eljárás két szakaszra oszlik, a békítésre és az ún. érdemi eljárásra. A Pp. 285. § (3) bekezdése kimondja, hogy a bíróság a per bármely szakában megkísérelheti a felek békítését. Ha a békítés eredményre vezet, a bíróság a pert megszünteti. Ha a békítés eredménytelen volt, a bíróság a tárgyalást elhalasztja, és egyúttal felhívja a felek figyelmét arra, hogy három hónapon belül írásban kérhetik az eljárás folytatását, ellenkező esetben ugyanis a per megszűnik.

Véleményem szerint örömteli, hogy a bíróság a válóperben egyben békítő tevékenységet is végez, amely eszköze lehet a házasság megmentésének. A bíróság békítő tevékenysége alatt nem csak a házasság megmentésére, hanem a minél kisebb megrázkódtatással történő megszüntetésére (például a házastársak megegyezésének elősegítésére) irányuló kísérletet is érteni kell.

Magánvádas eljárásnak van helye könnyű testi sértés, magántitok megsértése, levéltitok megsértése, rágalmozás, becsületsértés, kegyeletsértés esetén. A személyes meghallgatás célja a magánvádló és megvádolt személy közötti konfliktus békés rendezése, ennek sikere esetén az eljárás megszüntetése. Amennyiben a személyes meghallgatás során a békítés nem vezet eredményre, a tárgyalás előkészítésének funkcióját is betölti: a bíróság felveszi a feljelentett

személyi adatait, majd kérdést intéz hozzá, hogy a feljelentésben foglaltakat beismeri-e, és védekezésének alátámasztására milyen bizonyítási eszközöket jelöl meg.

Véleményem szerint mindkét eljárásban a felek kibékülése nagyban függ attól is, hogy a bírák mennyire tartják be törvény által előírt békítési kötelezettségüket, s mennyire hisznek ennek jelentőségében. Úgy gondolom, hogy ha a felek hallják a bíró őszinte, megértő visszajelzéseit és együtt érző megnyilvánulásait, feladhatják addigi merev védekezésüket, és elkezdhetik a problémák megoldását. Amikor a bíró hozzáállása együtt érző, a résztvevő felek szavai nagyobb valószínűséggel érintenek számára érzékenyebb pontokat, más szóval az együtt érző figyelés sokkal inkább beviszi a bíró énjét az eljárásba.

L.M. bírónő az alábbi gondolatait osztott meg velem a témával kapcsolatban:

L.Ml.

„Munkánk során nagyon sok negatív hatás ér minket, így nagyon fontos a pozitív gondolkodás. Az, hogy képesek legyünk fenntartani a pozitív énképünket, optimizmust és a remény érzését. Fontos, hogy a tárgyaláson nyugodt légkört teremtsünk. Így a sértett, a tanúk, sőt még a vádlott is könnyebben megnyílik. Van, hogy elengedhetetlen a kedvesség, és a mosoly is, aminek gyógyító ereje abban rejlik, hogy viszontmosolyra késztet, éppen ezért van kiemelt jelentősége a nyugodt, bizalmas légkör megteremtésében is. Természetesen nem mosolyogva hallgatjuk végig, ahogy például a sértett zokogva adja elő élete tragédiáját, de egy „elfogadlak, ahogy vagy, és minden tőlem telhetőt megteszek, hogy együtt megoldjuk a problémát” tekintet egy mosoly kíséretében nagyon sokat számíthat. Vagy nagyon fontos lehet például az empátia amikor fiatalokékat kell meghallgatni.”

Jól látható, hogy a bírói munkában is nagyon fontos az empátia, ami görög eredetű szó együtt-érzést, „benne érzést” fejez ki. Az empátias megértésben döntő, hogy mindig a másik ember saját szempontjai szerint nézzük a világot. Tehát ahogy ő érez, ahogy ő látja a dolgokat, ahogy ő viszonyul a világhoz és önmagához. Adler szavait idézve: „Empatizálni annyit jelent, mint látni a másik ember szemével, hallani a másik ember fülével és érezni a másik ember szíve szerint”.

A tárgyalások során fontos a visszajelzés, amelynek egyik típusa a hallottak egyszerű újrafogalmazása, esetleg csak eltérő szórenddel, vagy még azzal sem. Nagyon értékes lehet, hiszen jelzi, hogy „figyelek, értem”. Ez a jelzés elengedhetetlen a bizalmi légkör kialakulásához. Az érzelmi melegség közvetítésében a *hangsúly*, *hangszín* is jelentős.

C. R. Rogers véleménye szerint az egyén csak abban a mértékben képes mások iránti empátiára, amennyibe önmagára vonatkozó tapasztalatait is képes elfogadni. Az önfogadás, a helyes önszeretet fejlődését is jelenti. (Nem szabad elfelejtenünk, hogy önszeretetünk viszont annak függvénye, miként szerettek bennünket szüleink, családtagjaink, vagyis az önszeretet a szocializáció során alakul ki.)

Az az élmény, hogy elfogadnak, azaz bárhogy viselkedem, bármit előhozhatok magamból, még a legszégyenletesebb, legfájdalmasabb dolgot is, mert nem kell attól tartanom, hogy a másik odafordulása ettől megváltozik, egyedülálló és biztonságot nyújtó tapasztalat, amelyben a személy fejlődése, növekedése, optimális feltételek között mehet végbe. A segítő tehát csak akkor képes a hozzá fordulót hatékonyan segíteni a fejlődésben, az önismeret hitelesebbé tételében, ha önmaga is képes fejlődni, más szóval, ha közlései és érzései egymást fedik, hitelesek. A segítő tehát őszinte, spontán, képes kifejezni azt, amit érez. Ugyanakkor semmi kényszert nem érez arra vonatkozóan, hogy kifejezzen, vagy ellenkezőleg, visszatartson valamit. Ezzel együtt jár az is, hogy a segítő saját érzéseit el tudja választani mások érzéseitől. (Tringer, 2005. 8-9. o.)

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a mentálhigiéné tehát nem önálló szakma, de bármely szakmába beépülhet. A mentálhigiéné tudás, amelyet kamatoztathatunk az életmódban, életvitelben. Jól láttuk, hogy a mentálhigiénés szemléletű jogász nem bújik el a paragrafusok mögé. Éppen az teszi hitelessé, hogy vállalja önmagát. A hibáit is vállalja, nem másokat hibáztat értük. A mentálhigiéné megtanít arra, hogy bátran támaszkodjunk más tudományok eredményeire. Hiba nem észrevenni egy-egy jogi kérdés orvosi, pedagógiai stb. vetületét. Nem takarózhatunk azzal, hogy jogi szempontból helyesen cselekszünk, ha belátjuk annak helytelen voltát más tudományok oldaláról.

A másokkal való együttérzés ereje testesíti meg az emberi lényekben rejlő, veleszületett jószágot. Ennek a jószágnak a felszínre hozása kitüntetett fontossággal bír az emberi vállalkozásban, mert ez a legbiztosabb, de lehet, hogy az egyetlen módja egy valóban tisztességes társadalom létrehozásának.

Weöres Sándor szavait idézve: „Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: Alattad a föld, feletted az ég, benned a létra.”

Hiszek a változás, megértés erejében, hiszem azt, hogy lehet segíteni a megbotlott, vagy reményt vesztett embereken, és megfelelő törődéssel a bennük lévő „létrát” stabilá tehetjük, ha inog, kipótolhatjuk a fokokat, ha hiányos, és ha letörik alattuk, segíthetünk újból felállni. Természetesen az is fontos, hogy ne helyettük oldjuk meg problémáikat, hanem csupán kísérők legyünk, hogy az életük során felmerülő újabb akadályokat már könnyedén átugorhassák.

Felhasznált irodalom

Könyvek:

Tomcsányi Teodóra: Tanakodó: A mentálhigiéné elmélete, a mentálhigiéné képzés, mentálhigiéné az emberek szolgálatában. Szerkesztette: Tomcsányi Teodóra, Grezsa Ferenc, Jelenits István. Magyar Testnevelési Egyetem. Párbeszéd, Bp. 1999.

Buda Béla: A mentálhigiéné szemléleti és gyakorlati kérdései. Animula, Bp. 2002.

Tringer László: A gyógyító beszélgetés. Medicina Könyvkiadó Rt., Bp. 2005.

Elektronikus anyag:

Dr. Estók József: A börtönpsztoráció és a börtönlelkészi szolgálat helyzete. On-line:
www.c3.hu/~eotvosbv/dokumentumok/estokcikk.rtf

Igazságügyi Hivatal honlapja: <http://www.kih.gov.hu>

Folyóirat cikkek:

Mészáros Mercédesz: Segítő találkozások büntetés-végrehajtási intézetekben. Börtönügyi Szemle, 2002/4.